

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кафедра географії та геоекології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри

 Косотуха О. В. 1

”29” серпня 2017 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ
(ГЕОМОРФОЛОГІЧНОЇ, ГІДРОЛОГІЧНОЇ,
ГРУНТОЗНАВЧОЇ, ГЕОБОТАНІЧНОЇ,
ЛАНДШАФТОЗНАВЧОЇ)
ПРАКТИКИ**

(II КУРС)

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
(шифр і назва напрямку підготовки)

ОКР Бакалавр

спеціальність 014.07 Середня освіта (Географія)
(шифр і назва спеціальності)

ОПП Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота

факультет природничо-географічний
(назва факультету)

2017-2018 навчальний рік

Робоча програма навчальної комплексної географічної (геоморфологічна, ґрунтознавча, гідрологічна, геоботанічна, ландшафтознавча) практики для студентів II курсу спеціальності **014.07 Середня освіта (Географія), ОПП «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота».**

Розробники:

кандидат географічних наук, доцент Онойко Ю., Ю., кандидат біологічних наук, доцент Мирза-Сіденко В.М., викладач Мовчан С.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри географії та геоекології

Протокол від. "29" серпня 2017 року № 1

Завідувач кафедри географії та геоекології

 Костомарова О. В. 1

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <i>01 Освіта/Педагогіка</i>	Нормативна	
Загальна кількість годин – 150	Спеціальність: <i>014.07 Середня освіта (Географія)</i> ОПП: <i>Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота</i>	Рік підготовки:	
		2-й	2,-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
Розподіл кредитів і годин за розділами: геоморфологічний – 1 (30) грунтознавчий – 1 (30) гідрологічний – 1 (30) геоботанічний – 1 (30) ландшафтознавчий – 1 (30)	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>Бакалавр</i>	Практичні, семінарські	
		-	-
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		150 год.	150 год
		Консультації:	
		-	-
		Вид контролю:	
Диф. зал. (3)	зал. (3)		

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ, ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ І РЕЗУЛЬТАТИ ПРАКТИКИ

Навчальна комплексна географічна практика є невід'ємною складовою системи підготовки студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Складовими навчальної практики на другому році навчання є геоморфологічна, ґрунтознавча, гідрологічна, геоботанічна та ландшафтознавча практики. Роль польових практик різко підвищується в період економічної та екологічної криз, коли через пізнання реальних природних та суспільних об'єктів зростає необхідність формування у студентів географічного мислення, екологічної свідомості, почуття патріотизму, потреба у розумовому та фізичному вихованні.

При формуванні робочої програми враховані наступні нормативні документи: Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII; Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII; «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», затвердженого наказом МОН України від 08.04.1993 № 93; «Рекомендації про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», розроблених Державною науковою установою «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» у 2013 році; Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською і студентською молоддю, затверджену наказом МОН України від 02.10.2014 р. №1124; «Положення про організацію освітнього процесу в Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (2017-2018 н.р.)», ОПП «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» (https://www.cuspu.edu.ua/images/pgf/geogr/OPP/OPP_geografiya_bak2016.pdf), а також Наскрізна програми практик спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія).

2.1. Метою практики є закріплення теоретичних знань, набутих студентами під час аудиторної роботи при вивченні навчальних дисциплін «Геоморфологія», «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства», «Гідрологія», «Біогеографія» та «Ландшафтознавство», набуття й удосконалення практичних навичок і умінь для набуття компетентностей, визначених ОПП «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» ознайомлення з природними об'єктами і процесами, формування компетентності щодо проведення польових геоморфологічних, гідрологічних, ґрунтознавчих, геоботанічних та ландшафтознавчих досліджень.

2.2. Основні завдання практики:

- оволодіння навичками проведення польових географічних досліджень самостійно і в групах;
- вироблення вмінь ефективного використання спеціальних приладів, засобів для проведення географічних досліджень і туристичного спорядження в польових умовах;
- вироблення навичок камеральної обробки результатів спостережень і вимірювань;
- оволодіння вміннями і навичками аналізу причинно-наслідкових зв'язків природних явищ і процесів;
- формування вміння узагальнювати результати досліджень, оформлювати звіти за результатами практик та публічно представляти звітність;
- поглиблення теоретичних знань студентів з географічних та краєзнавчо-туристичних дисциплін;
- набуття студентами професійних якостей вчителя географії та організатора краєзнавчо-туристичної роботи;

2.3. У результаті проходження практики у студента мають бути сформовані такі компетентності за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія) та

краєзнавчо-туристична робота» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Кіровоград; КДПУ-2016):

Загальні компетентності:

ЗК4 - здатність до провадження дослідницької та/або інноваційної діяльності.

ЗК6 - здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях, виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї (креативність), приймати обґрунтовані рішення, адаптуватися та діяти в новій ситуації.

ЗК7 - навички забезпечення безпеки життєдіяльності.

ЗК8 - навички використання інформаційних і комунікаційних технологій в процесі навчання або дослідження, пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК12 - навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати автономно та в команді.

Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК2 - здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних ресурсів та природокористування, природних і суспільних територіальних комплексів.

ФК7 - володіння методикою географічних досліджень, здатність виконувати польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, інтерпретувати отримані результати досліджень, застосовувати їх у професійній діяльності.

ФК16 - здатність пояснювати геоекологічні аспекти існування природно-техногенних систем, прагнення до збереження навколишнього середовища, раціонального природокористування, охорони ландшафтного різноманіття та біорізноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності.

ФК18 - здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати і пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України.

ФК20 - здатність реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній та позашкільній діяльності.

2.4. Програмні результати практики

ПРН3 - *розуміє* взаємозв'язки географічної оболонки Землі та суспільства; тенденції взаємодії суспільства та природи в часовому вимірі; роль природно-географічних факторів у розвитку суспільства на різних етапах; *пояснює* зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, *формулює* наслідки і детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства, *усвідомлює* важливість збереження навколишнього середовища, охорони біологічного різноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності;

ПРН7 - *пояснює* основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних рівнях його організації, причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства;

ПРН8 - *знає і розуміє* принципи і закономірності будови і функціонування ландшафтно-географічної оболонки Землі, *пояснює* просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях; *пояснює* особливості фізико-географічних об'єктів і процесів у геосферах, взаємозв'язки у ландшафтах та біогеоценозах, закономірності просторової диференціації ландшафтно-географічної оболонки та прояви фізико-географічних закономірностей в межах океанів, материків, фізико-географічних регіонів, України та її регіонів;

ПРН10 - *знає та розуміє* роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, особливості геопросторової організації природи, населення та господарства України;

ПРН14 - *застосовує* базові знання з природничих наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів;

ПРН15 - *географічно мислить, встановлює* географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства, використовує концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному);

ПРН18 - *проводить* польові природознавчі, фізико-географічні дослідження, *інтерпретує* отримані результати досліджень, *застосовує* їх у професійній діяльності для організації практичних занять з географії в школі та для позашкільної краєзнавчої і природоохоронної роботи;

ПРН19 - *вибирає і застосовує* основні методики та інструменти, які є типовими для різних галузей географії, *виконує* стандартні виміри і спостереження основних параметрів географічного середовища, необхідні для формування предметних компетентностей з географії в середніх загальноосвітніх навчальних закладах;

ПРН27 - *дотримується* сам під час польових і виробничої практик, та *формує* в учнів екологічні цінності й відповідальне ставлення до природи, повагу культурних цінностей і традицій місцевого населення під час краєзнавчих екскурсій і туристичних походів.

2.6. Вимоги до знань і вмінь студентів за результатами практики

Знання:

- правил техніки безпеки в польовому таборі та на маршрутах під час подорожі;
- методики проведення польових географічних досліджень, метризації та опису географічних об'єктів, явищ та процесів;
- вимог до узагальнення та оформлення результатів наукових досліджень;
- техніки і тактики руху на маршруті;
- різних видів туристичного спорядження;
- особливостей проведення подорожей з учнівською і студентською молоддю.

Вміння:

- описувати, метризувати, визначати походження та класифікувати різні форми рельєфу;
- організовувати та проводити морфометричні, гідрографічні, гідрохімічні дослідження водних об'єктів;
- закладати ґрунтові розрізи, описувати ґрунтові профілі, визначати морфологічні особливості та фізико-хімічні властивості ґрунтів;
- збирати, гербаризувати та визначати видову приналежність рослин, типи фітоценозів;
- складати ландшафтний та фізико-географічний профілі місцевості;
- картографувати форми рельєфу, водні об'єкти, ґрунтове різноманіття, рослинний покрив та ландшафти місцевості на основі інформації зібраної під час польових досліджень;
- комплектувати туристичні групи для подорожей, розподіляти обов'язки; розробляти маршрут, графік та схему руху туристичної групи; оформлювати необхідну документацію для подорожі; підбирати особисте та групове спорядження, укладати рюкзак; вибирати місце для привалу і встановлювати намет; облаштовувати вогнище, готувати їжу в похідних умовах; зав'язувати різні види туристських вузлів; володіти технікою подолання перешкод на маршруті;
- готувати звіт за результатами практики та публічно представляти результати польових географічних і краєзнавчих досліджень.

3. БАЗА І ТЕРМІНИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ

Базою проведення навчальної комплексної географічної (геоморфологічної, ґрунтознавчої, гідрологічної, геоботанічної, ландшафтознавчої) **практики** є територія Західної України, зокрема географічний стаціонар Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в селі Дзвенигород, який розташоване в межах національного природного парку «Дністровський каньйон».

Терміни проведення. Практика проводиться влітку після закінчення літньої сесії студентів другого курсу (4 семестр). Загальна тривалість практики – близько трьох тижнів. Звітна документація за результатами практики подається на оцінювання в 5 семестрі. Тоді ж проводиться звітна конференція.

4. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Організацією навчальної комплексної географічної практики студентів II курсу опікується деканат природничо-географічного факультету, а також випускова кафедра географії та геоecології. В процесі планування навантаження призначаються керівник і заступники керівника практики з числа викладачів кафедри. Кількість заступників визначається нормативними документами (Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською і студентською молоддю, затверджену наказом МОН України від 02.10.2014 р. №1124, розд. 3, п.6). Де зазначено, що у разі виїзду групи студентів за межі населеного пункту їх проживання керівний склад групи призначається із розрахунку: один керівник та один заступник, а за умови перевищення чисельності групи 25 осіб, ще один заступник на кожні 10 осіб.

Враховуючи специфіку умов проведення виїзної практики, заняття навчальної практики прирівнюються до змісту аудиторних лабораторних занять – тільки в польових природних умовах. Лабораторний принцип проведення польової навчальної практики ґрунтується на виключно дослідницькому характері польових занять. Тому на кожного керівника практики не може бути заплановано більше однієї підгрупи студентів у один і той же час.

Під час проходження польової практики застосовується груповий принцип навчання і господарювання. Ще впродовж підготовчого періоду студенти розподіляються на групи по 5-6 осіб, розподіляються обов'язки у групах щодо навчального процесу, побутових питань, організації дозвілля.

Навчальна практика з географії повинна проводитись у світлову частину дня, обсягом не менше 6 академічних годин на день. В цей об'єм часу включені: переміщення до об'єкту польових досліджень, робота на об'єкті та повернення з об'єкту практики. При проведенні окремих спостережень можливе більш тривале перебування студентів на місцевості у певний день, без перевищення загальної кількості годин, відведених на цей вид практики.

Особлива увага приділяється дотриманню природоохоронного законодавства.

Обов'язки керівника і заступників керівника практики. Керівник і заступники керівника практики забезпечують організацію і проведення практик відповідно до навчального плану, наскрізної і робочих програм практик. До обов'язків керівника і заступників керівника практики належить:

- проведення інструктажу студентів з техніки безпеки;
- створення належних безпечних умов для життя і побуту студентів при проведенні польових робіт;
- організація навчального процесу на належному науковому та методичному рівні;
- завчасне визначення місця проведення, місця розташування польового табору;
- контроль навчального процесу та дисципліни в колективі студентів;
- консультування студентів при виконанні ними польових досліджень та спостережень і контролю самостійної роботи;

- прийняття у студентів звіту про проходження польової практики та своєчасне оцінювання роботи студентів під час практики;
- Обов'язки студентів.** До обов'язків студентів належать:
- ознайомлення з інструктажем, неухильне дотримання правил техніки безпеки під час проходження навчальної практики;
 - дотримання загальних організаційних вимог і дисципліни під час проходження практики;
 - дотримання розпорядку дня, запровадженого у польовому таборі, неухильне виконання розпоряджень керівника і заступників керівника практики, а також голови своєї групи;
 - брати активну участь у польових маршрутах та інших заходах навчальної роботи, що передбачені програмою практики;
 - виконувати усі передбачені програмою практики завдання;
 - вести щоденник практики, оформлювати відповідні графічні та картографічні матеріали, інші види документації, визначеної керівником практики, брати участь у підготовці і захисті звіту про її проходження.

5. СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Навчальна комплексна географічна практика студентів II курсу складається з 5 блоків (розділів): геоморфологічний, гідрологічний, ґрунтознавчий, геоботанічний та ландшафтознавчий. Для кожного розділу за часовою структурою виділяють три періоди (етапи): 1) організаційно-підготовчий період; 2) польовий маршрутний період; 3) камеральний (завершальний) період.

5.1. Організаційно-підготовчий період (етап)

Організацію практики розпочинається задовго до її проведення (на початку навчального року) з призначення керівника та його заступників, які складають загальний план проведення практики. Потім складається календарний план проведення маршрутів та визначається місця розташування табору. Протягом четвертого семестру проводяться загальні збори студентів, які від'їжджають на практику. На зборах керівник і заступники керівника знайомлять студентів з основними задачами, технікою безпеки, порядком від'їзду та проведення практики. Студенти одержують інформацію щодо спорядження, яким вони будуть забезпечені, та списку особистих речей, які необхідно взяти з собою.

Керівник розділяє студентів на бригади по 5-6 осіб. Призначаються керівники груп з числа студентів, які мають відповідні права та обов'язки. Важливе значення має ознайомлення з особливостями фізико-географічних умов району проведення практики. З цією метою керівник практики читає лекції та дає завдання студентам для самостійного вивчення літературних та фондових джерел і підготовки відповідних тематичних доповідей.

Напередодні від'їзду проводять інструктажі з техніки безпеки. Викладачі проходять інструктаж з охорони праці та безпеки життєдіяльності, фіксують їх у вигляді відповідних записів в журналі інструктажів. Керівником практики проводиться інструктаж студентів, які проходять навчальну практику (запис про проведений інструктаж робиться у відповідному журналі), перевіряється готовність студентів до практики (медичні довідки, наявність обладнання, необхідних приладів, матеріалів, продуктів харчування, засобів гігієни).

5.2. Польовий період (етап)

Основними задачами цього періоду є вивчення природних умов території проведення маршрутних подорожей, проведення вимірювань з використанням спеціального обладнання, описом та метризацією природних об'єктів (форм рельєфу, водних об'єктів, ґрунтових розрізів,

рослинного покриву, ландшафтного різноманіття) з використанням польових щоденників і фотографування, щоденної первинної камеральної обробки результатів польових досліджень.

Передбачено проведення пішохідних маршрутів, після кожного з яких студенти під керівництвом викладача проводять камеральну обробку польових матеріалів, оформляють польові щоденники, працюють з літературою, картами тощо. В базовому таборі починається формування окремих розділів звіту. Студенти мають можливість постійно консультуватися у викладачів.

5.3. Камеральний період (етап)

Як правило, виділяють щоденну, первинну та камеральну обробку польових матеріалів і камеральну роботу для підготовки звіту.

Первинна обробка польових матеріалів проводиться щодня після завершення маршруту. Вона включає: аналіз результатів маршруту – польових спостережень за кожним об'єктом та компонентом середовища. Проводиться типізація об'єктів, уточнюється їх генезис, стадії розвитку, узагальнюються кількісні та якісні параметри, виявляються причинно-наслідкові зв'язки. Редагуються польові щоденники.

Під час завершальних камеральних робіт відбувається обробка польових щоденників, складаються картосхеми, графіки, діаграми, здійснюється аналіз усього зібраного матеріалу, оформлюється звіт, відбувається захист результатів практики, проводиться підсумковий контроль знань та вмінь, оцінювання програмних результатів практики.

6. КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ПРАКТИКИ

Геоморфологічний розділ навчальної практики (30 год.)

Період (етап)	Зміст робіт	Тривалість
Організаційно-підготовчий	<ol style="list-style-type: none"> 1. Планування практики. 2. Інструктаж з техніки безпеки. 3. Ознайомлення з метою та завданнями геоморфологічної практики. 4. Опрацювання методологічної літератури з геоморфології. 5. Вивчення регіону проходження практики за літературними, картографічними матеріалами. 6. Студенти готують доповіді з описом основних генетичних груп форм рельєфу, макроформ, які знаходяться на маршруті практики. 7. Підготовка польового спорядження, засобів дослідження. 	2 дні
Польовий	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вивчення ендегенних та екзогенних чинників рельєфоутворення. 2. Дослідження рельєфотвірних процесів. 3. Візуальні спостереження за основними чинниками формування рельєфу та ідентифікація основних рельєфотвірних процесів. 4. Комплексне дослідження, опис та графічне відображення основних форм рельєфу району практики. 5. Розкриття загальних закономірностей формування рельєфу досліджуваної території. Геоморфологічне районування території практики. 6. Побудова геоморфологічного профілю за запропонованим напрямком. 	8 днів

Камеральний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обробка результатів польових досліджень рельєфу. 2. Розкриття загальних закономірностей формування рельєфу. 3. Оформлення звіту навчальної геоморфологічної практики та захист її результатів. 4. Оцінювання навчальних досягнень студентів. 	3 дні
-------------	--	-------

Гідрологічний розділ навчальної практики (30 год.)

Період (етап)	Зміст робіт	Тривалість
Організаційно-підготовчий	<ol style="list-style-type: none"> 1. Проводиться інструктаж з техніки безпеки. Керівником перевіряється готовність студентів до практики (медичні довідки, наявність обладнання, необхідних приладів, матеріалів, продуктів харчування, засобів гігієни тощо). 2. Керівником перевіряється наявність та справність приладів, необхідного спорядження, наявність та безпечність упаковки хімічних реактивів, забезпеченість групи необхідною літературою та картографічними матеріалами. 3. Визначаються відповідальні з числа студентів за зберігання приладів, спорядження, польову бібліотеку, польову аптечку, фото фіксацію польових об'єктів та процесів. 	2 дні
Польовий	<p>Блок 1. Фізико-географічна характеристика району проходження практики, загальна характеристика основних гідрологічних об'єктів маршруту практики</p> <p>Блок 2. Дослідження морфометричних та гідрографічних характеристик басейну річки (окремо для певної групи за вказівкою викладача). За картографічними матеріалами визначаються: площа річкового басейну, довжина річкового басейну, середня ширина річкового басейну, максимальна ширина річкового басейну, асиметрія річкового басейну, похил річкового басейну; довжина (справжня) річки, коефіцієнт звивистості, похил річки, падіння річки, будується гідрографічна схема річки/річок</p> <p>Блок 3. Гідрометричні дослідження. В польових умовах проводяться заміри температури повітря та води, визначення поверхневої швидкості течії, площі поперечного перерізу, ширини, середньої глибини, максимальної глибини, змоченого периметру, гідравлічного радіусу, визначення витрат води, органолептичним способом визначаються прозорість води, мутність води, запах, жорсткість води.</p> <p>Блок 3. Гідрохімічні дослідження. За допомогою методу якісного аналізу визначається наявність у воді таких іонів: Ca^{2+}, Mg^{2+}, Fe^{2+}, Fe^{3+}, Pb^{2+}, Cl^-, I^-, Br^-, SO_4^{2-}. Напівкількісним способом визначається жорсткість води.</p>	8 днів
Камеральний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення обробки матеріалів польових досліджень зафіксованих у польових щоденниках, графічні побудови (схема басейну річки та його морфометричних елементів, гідрографічна схема річки/річок, профіль перерізу річки, побудова плану ділянки річки в ізобатах тощо) 2. Студенти готують відповідні складові загального звіту 	3 дні

	(текстова частина, графічні додатки, фотозвіт) 3. Кожна група в повному складі публічно захищає звіт під час підсумкової конференції. Кожен студент отримує відповідну оцінку. 4. Керівник готує звіт за результатами практики.	
--	---	--

Грунтознавчий розділ навчальної польової практика (30 год.)

Період (етап)	Зміст робіт	Тривалість
Організаційно-підготовчий	1. Планування практики. 2. Інструктаж з техніки безпеки. 3. Ознайомлення з метою та завданнями ґрунтознавчої практики. 4. Опрацювання методологічної літератури з географії ґрунтів та ґрунтознавства. 5. Вивчення регіону проходження практики за літературними, картографічними матеріалами. 6. Студенти готують доповіді з описом основних типів ґрунтів, структури ґрунтового покриву регіону практики. 7. Підготовка польового спорядження, засобів дослідження.	2 дні
Польовий	1. Вивчення чинників ґрунтоутворення та їх впливу на ґрунтовий покрив регіону проходження практики. 2. Дослідження фонових ґрунтів регіону шляхом закладання та опису ґрунтових розрізів. 3. Вивчення морфологічних особливостей та фізико-хімічних властивостей різних типів ґрунтів (структури, гранулометричного складу, реакції ґрунтового розчину, загальної щільності, щільності будови, щільності твердої фази, загальної пористості, пористості аерації, польової вологості та ін.). 4. Дослідження основних якісних та кількісних параметрів структури ґрунтового покриву, особливостей господарського використання ґрунтів регіону. 5. Дослідження процесів деградації ґрунтового покриву та чинників, які їх зумовлюють. 6. Вивчення структури земельного фонду регіону.	8 днів
Камеральний	1. Обробка результатів польових досліджень ґрунтового покриву. 2. Розкриття загальних закономірностей формування ґрунтів регіону та просторових особливостей структури ґрунтового покриву. 3. Оформлення звіту навчальної ґрунтознавчої практики та захист її результатів. 4. Оцінювання навчальних досягнень студентів.	3 дні

Геоботанічний розділ навчальної польової практика (30 год.)

Період (етап)	Зміст робіт	Тривалість
Організаційно-підготовчий	1. Вступ. Мета і завдання польової практики, зміст, організація, форми і методи роботи, інструктаж з техніки безпеки. Методи збору та гербаризації рослин. Особливості опису та визначення вищих рослин. Визначення видів за визначниками.	2 дні

	<p>2. Екологічні групи рослин.</p> <p>3. Життєві форми рослин.</p> <p>4. Методика геоботанічних досліджень.</p>	
Польовий	<p>1. Основні типи фітоценозів регіону проходження практики, особливості їх синтаксономії.</p> <p>2. Таксономічне різноманіття фітоценозів діброви. Екскурсія. Засвоєння структури фітоценозів, флористичного складу листяних лісів.</p> <p>3. Екскурсія. Складання характеристики фітоценозів байрачних лісів, умов їх зростання.</p> <p>4. Таксономічне різноманіття фітоценозів заплавних луків. Екскурсія. Вивчення, опис структури фітоценозів, гербаризація окремих видів лучної, водної, болотної флори у долині ріки.</p> <p>5. Таксономічне різноманіття фітоценозів суходільних луків та степів. Екскурсія. Опис структури фітоценозів, гербаризація окремих видів флори лучних степів.</p> <p>6. Екскурсія. Ознайомлення з рослинним покривом балкових схилів.</p> <p>7. Таксономічне різноманіття селітебних фітоценозів. Екскурсія до дендропарку, вивчення акліматизованих, інтродукованих рослин.</p>	8 днів
Камеральний	<p>1. Камеральна обробка польових матеріалів.</p> <p>2. Виконання індивідуальних завдань і підготовка колекційних матеріалів.</p> <p>3. Визначення видів рослин. Робота з визначниками.</p> <p>4. Робота над звітом за темою індивідуального завдання.</p> <p>5. Підготовка звітних польових матеріалів та документації.</p> <p>6. Залік.</p>	3 дні

Ландшафтознавчий розділ навчальної польової практика (30 год.)

Період (етап)	Зміст робіт	Тривалість
Організаційно-підготовчий	<p>1. Проводиться інструктаж з техніки безпеки. Керівником перевіряється готовність студентів до практики (медичні довідки, наявність обладнання, необхідних приладів, матеріалів, продуктів харчування, засобів гігієни тощо).</p> <p>2. Студенти готують доповіді з описом основних ландшафтних комплексів, які знаходяться на маршруті практики.</p> <p>3. Керівником перевіряється наявність та справність приладів, необхідного спорядження, забезпеченість групи необхідною літературою та картографічними матеріалами.</p> <p>4. Визначаються відповідальні з числа студентів за зберігання приладів, спорядження, польову бібліотеку, польову аптечку, фотофіксацію досліджуваних об'єктів та процесів.</p>	2 дні
Польовий	<p>Блок 1. Передбачає вивчення, спостереження та опис рівнинних зональних ландшафтів за маршрутом слідування. Студенти зачитують доповіді, обговорюють їх, роблять записи та замальовки у польових щоденниках, кожна група робить фотознімки ландшафтних комплексів на точках</p>	8 днів

	<p>спостереження. Особлива увага приділяється опису біоценозів, прослідковуються зональні відмінності рослинного покриву. За можливості вивчаються четвертинні відклади та ґрунтовий покрив, гідрологічні та кліматичні (мікрокліматичні) умови.</p> <p>Блок 2. Вивчення, спостереження та опис гірських ландшафтних комплексів. Особлива увага приділяється зміні висотних поясів під час підйому на вершини Українських Карпат, відмінності комплексів Передкарпаття та Закарпаття. Студенти фіксують спостереження у польових щоденниках, фотографують.</p> <p>Блок 3. Вивчення азональних комплексів. Визначаються фактори, які призвели до утворення азональних ландшафтних комплексів. Прослідковується вплив зональної приналежності, спільність рис та ступінь відмінності азонального та фонового зонального ландшафту</p> <p>Блок 4. Культурний ландшафт та антропогенний вплив. Спостерігаються урбанізовані, руральні ландшафти та агроценози за маршрутом слідування. Студенти спостерігають різноманіття та види впливу людини на ландшафтну оболонку, оцінюють рівень впливу людини на ландшафтні комплекси, дають йому оцінку.</p> <p>Блок 5. Спостереження та опис несприятливих фізико-географічних процесів та явищ. Студенти виділяють типові для даного регіону несприятливі фізико-географічні процеси та явища, дають оцінку ступеня їх поширеності, небезпечності для життя та господарювання людини, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між їх проявом та впливом людини.</p>	
Камеральний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Обробка матеріалів польових досліджень зафіксованих у польових щоденниках, побудова графічних матеріалів (комплексний ландшафтний профіль за маршрутом слідування або за вказаним відрізком, схема висотної поясності Українських Карпат) 2. Студенти готують відповідні складові загального звіту (текстова частина, графічні додатки, фотозвіт) 3. Кожна група в повному складі публічно захищає звіт під час підсумкової конференції. Кожен студент отримує відповідну оцінку. 4. Керівник готує звіт за результатами практики. 	3 дні

7. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

7.1. Підготовка звіту

За наслідками практики студенти готують звіт, який має наступну орієнтовну структуру:

1. *Вступ.*
2. *Основна частина*, яка складається з окремих розділів (з кожної практики відповідно)
3. *Висновки.*
4. *Список використаних джерел.*
5. *Додатки*

Порядок брошурування звіту наступний:

- 1) титульний лист;
- 2) зміст;
- 3) список додатків;
- 4) вступ;
- 5) текст розділів;
- 6) список літератури;
- 7) додатки.

Обов'язковими графічними додатками є картосхема території проходження практики з позначенням маршруту слідування та об'єктів дослідження, комплексний фізико-географічний профіль місцевості.

Важливою складовою звіту є додатки з фотографіями, де зафіксовані всі етапи проходження практики, об'єкти дослідження та проведені заходи. Фотозвіт є необхідною складовою звіту.

Під час підготовки звіту кожен студент виконує відповідну частину роботи (розділи, карти, замальовки). Перед заліком кожна група передає звіт керівнику практики. Кожен студент повинен ознайомитися з усіма звітними матеріалами.

7.2. Захист звіту

Захист звіту відбувається публічно. Він включає доповідь керівника групи (5-10 хв.) та відповіді на питання для всіх членів рупи. Залік проводиться за результатами захисту і включає оцінку індивідуальної роботи студента за весь період практики. Кожен студент представляє матеріали індивідуальної роботи: польовий щоденник, картосхеми, конспекти лекцій, виписки із літературних джерел. Текст звіту і всі звітні матеріали підписують всі автори. Після захисту звітні матеріали передаються на кафедру для зберігання.

8. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

8.1. Критерії оцінювання і розподіл балів

Оцінювання результатів роботи і набутих компетентностей студента за кожним розділом практики проводиться за 100-бальною системою за такими критеріями (див. таблицю 6.1.):

Таблиця 6.1.

№ з/п	Вид діяльності	Кількість балів
1.	Участь в організації практики, підготовці спорядження та продуктів харчування	0-4
2.	Глумачення теоретичних і практичних результатів практики	0-10
3.	Знання і вміння використовувати прилади і знаряддя	0-6
4.	Робота студента під час польових робіт (маршрутів)	0-25
5.	Правильність і акуратність ведення щоденника	0-10

6.	Організаційна і господарська робота в таборі	0-10
7.	Робота під час написання звіту	0-10
8.	Якість і захист звіту бригадою	0-25

Залікова підсумкова оцінка виставляється за результатами додавання результатів роботи студентів у межах основних розділів (за 100-бальною шкалою), шляхом уведення відповідних коефіцієнтів:

- геоморфологічний розділ – 0,2
- гідрологічний розділ – 0,2
- грунтознавчий розділ – 0,2
- геоботанічний розділ – 0,2
- ландшафтознавчий розділ – 0,2

У результаті розподіл балів наступний (див. таблицю 6.2.)

Таблиця 6.2.

Розподіл балів між основними розділами навчальної географічної практики

Геоморфологічний	Гідрологічний	Грунтознавчий	Геоботанічний	Ландшафтознавчий	Сума
20	20	20	20	20	100

8.2. Розподіл балів за темами у межах розділу

У межах кожного розділу практики пропонується наступний розподіл балів (див. таблицю 6.3.).

Таблиця 6.3.

Поточне оцінювання та самостійна робота під час практики								Сума
Підготовчий етап	Полевий етап					Камеральний етап		
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	100
4	10	6	25	10	10	10	25	

T1, T2 ... T3 – теми змістовних розділів.

Критерії до бального оцінювання тем подані в таблиці 6.1.

Загальна кількість балів підраховується за формулою:

$$\Sigma_{\text{заг}} = (\Sigma_{\text{Геоморф.}} \times 0,2) + (\Sigma_{\text{Гідро.}} \times 0,2) + (\Sigma_{\text{Грунт.}} \times 0,2) + (\Sigma_{\text{Геобот.}} \times 0,2) + (\Sigma_{\text{ланд.}} \times 0,2)$$

Де:

$\Sigma_{\text{Геоморф.}}$ – сума балів за геоморфологічний розділ практики (max 100);

$\Sigma_{\text{Гідро.}}$ - сума балів за гідрологічний розділ практики (max 100);

$\Sigma_{\text{грунт}}$ – сума балів за ґрунтознавчий розділ (max 100);
 $\Sigma_{\text{геобот.}}$ – сума балів за геоботанічний розділ (max 100);
 $\Sigma_{\text{ланд.}}$ – сума балів за геоботанічний розділ (max 100);
0,2 – вагові коефіцієнти.

При підсумковому оцінюванні використовується нормована шкала оцінювання (див. таблицю 6.4).

Таблиця 6.4.

Шкала оцінювання, згідно «Положення про організацію навчального процесу у ЦДПУ імені В. Винниченка»

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для практики
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Архангельский А.М. Методика полевых физико-географических исследований / А.М.Архангельский. – М.: Висш. шк., 1972. – 289 с.
2. Беручашвили Н.Л. Методы комплексных физико-географических исследований: учебник / Н.Л. Беручашвили, В.К. Жучкова. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 320 с.
3. Васильев А.В. Методические указания по гидрометрической практике / А.В. Васильев. – М.: МГУ, 1966. - 124 с.
4. Геренчук К.І. Польові географічні дослідження / К.І. Геренчук, Е.М. Раковська, О.Г. Топчієв. – К.: Вища школа, 1975. – 246 с.
5. Загальна гідрологія. Підручник / за ред. С.М. Лисогора. – К.: Фітосоціоцентр. 2000. – 264 с.
6. Загальне землезнавство: практикум /за ред. М.Ю. Кулаківською, П.О. Шкрябія. – К.: Вища школа, 1981 -248 с.
7. Исаченко А.Г. Методы прикладных ландшафтных исследований / А.Г. Исаченко – Л.: Наука, 1980. – 222 с.
8. Исаченков В.А. Полевые практики по географическим дисциплинам: учеб. пособие для студентов педагогических институтов по географ. спец. / В.А. Исаченков, В.К. Лесненко, М.З. Гальцова. – М.: Просвещение, 1980. – 224 с.
9. Міллер Г.П. Польове ландшафтне знімання гірських територій: навчальний посібник для студентів спеціальності «Ландшафтознавство». – Вид. друге / Г.П. Міллер. – К.: ІЗМН, 1996. – 168с.
10. Неклюкова Н.П. Практикум по общему землеведению / Н.П. Неклюкова. – М.: Просвещение, 1977. – 443 с.
11. Основи загальної гідрології. / за ред. С.С. Лемківського. – К.: Вища школа, 1978. – 234 с.
12. Позняк С.П. Картографування ґрунтового покриву / С.П. Позняк, Є.Н. Красеха, М.Г. Кіт. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 500 с.
13. Тімець О.В., Половка С.Г., Ситник О.І. та ін. Навчальні програми польових практик з фундаментальних і спеціальних географічних дисциплін / О.В. Тімець, С.Г. Половка, О.І. Ситник. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. – 144 с.
14. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового дослідження: науково-методичний посібник / С.А.Фаренік. – К.: Вища школа, 2000. – 217 с.
15. Чорноморець І М. Загальна гідрологія: методичні вказівки до лабораторних занять та самостійної роботи студентів-географів. – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В.Винниченка, 2001. – 84с.
16. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Монография / П.Г. Шищенко. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999. – 284с.

10. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Науки про Землю / Електронний довідник студента. – Режим доступу: <http://www.students.by/earth.htm>.
2. Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
3. Он-лайн енциклопедія «Британіка» [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.britannica.com.
4. Україномовна версія он-лайн енциклопедія «Вікіпедія» [електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uk.wikipedia.org.